

Češka, Josef

**[Klíma, Josef. Zákony Asyrie a Chaldeje: pokračovatelé
Chammurapiho]**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada
archeologicko-klasická.* 1986, vol. 35, iss. E31, pp. 197-198

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109735>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

synchronnost, ale autoři dokázali svůj výklad zkoordinovat tak, že v něm nedochází k opětovnému popisování týchž událostí ani k tomu, že by se ztrácely patřičné historické souvislosti.

Výklad ve všech úsecích postihuje vývoj materiální kultury, politické dějiny vysvětluje z rozvoje výrobních sil i výrobních vztahů a stranou nejsou ponechány ani kulturní dějiny a rozvoj vzdělanosti, o čemž nejmýšlivěji svědčí množství obrazových příloh (str. 65—240), téměř z jedné třetiny barevných, i velký počet dalších ilustrací, které jsou spolu s mapkami v perokresebném provedení vřazeny přímo do tištěného textu. Zvláště cenné je, že se autorům podařilo přesvědčivým způsobem objasnit starověký společenský pokrok v souvislosti s návazností řecké civilizace na civilizace Blízkého východu a že také římské dějiny organicky spojili s helénistickým světem. Pasáže známé z běžného učebnicového zpracování se v knize nestávají klíčovými epichami, v jejichž světle vše ostatní hasne, naopak náležitá pozornost je věnována i oblastem takzvané okrajovým a obdobím domněle úpadkovým.

Při sepisování díla prokázali oba autoři, že dokonale zvládají problematiku celých starověkých dějin, opírají se o nejnovější vědní poznatky a mají vytříbený cit pro náležitou proporcionalitu. Jejich celkovou koncepci lze proto plně schválit a kladného hodnocení si zaslouží i jednotlivé kapitoly, psané se smyslem pro obsahovou poutavost výkladu a zároveň s hlubokou vědeckou odpovědností.

Vědeckou fundovanost knihy dokládá názorně i rozsáhlý seznam vědecké literatury (str. 515—523), do něhož jsou sice pojata převážně jen knižní díla, uveřejněná v zahraničí i v Československu po druhé světové válce, ale přes toto omezení obsahuje publikovaný výběr přes 700 bibliografických údajů. Díla obsažená v seznamu literatury jsou seřazena podle abecedního pořadí jejich tvůrců, což ovšem studijním účelům vyhovuje méně než jejich tematické seskupení.

Kniha není psána jako učebnice, ale její charakter zcela odpovídá potřebám těch, kdo se chtějí spolehlivě poučit o dějinách a kultuře starověké, a to buď souvislou četbou, nebo při hledání informací k pochopení kterékoli etapy vývoje starověké středomořské civilizace. Užitečné orientační vodítko k tomuto účelu nalezne čtenář ve výstižném obsahu s názvy 28 kapitol a jejich 62 pododílů (str. 545—547) i v detailním jmenném rejstříku (str. 524—543, na každé straně se třemi sloupci hesel a příslušných číselných údajů).

Josef Češka

Josef Klíma, *Zákony Asýrie a Chaldeje — Pokračovatelé Chamurapiho*. Academia/Praha 1985. Stran 334 + 16 kříd. příloh.

Díky našemu přednímu asyriologovi Josefu Klímovi se české vědecké literatuře dostalo nového významného obohacení. Již jeho *Nejstarší zákony lidstva — Chamurapi a jeho předchůdci* (Academia/Praha 1979) ukázaly v pozoruhodné syntéze, dokumentované českým překladem zákonů z třetího a druhého tisíciletí př. n. l., vývoj legislativní činnosti ve starověké Mezopotámii od sumerských zákonů až k ucelené dochovanému starobabylónskému zákoníku, vydanému králem Chamurapim. V této knize je také stručně nastíněn další vývoj, ale teprve kniha, o které zde referujeme, zpracovává toto téma v plné šíři a vytváří tak s knihou předchozí dvoudílný celek, který dlouho zůstával desideratem československé orientalistiky.

Obsáhlý historický úvod, pojednávající o společnosti a kultuře Asýrie (str. 15—55) a o vývoji chaldejské neboli novobabylónské říše (str. 56—75), osvětluje prostředí, v němž se v druhém a prvním tisíciletí př. n. l. rozvíjela a obchodem ze severní Mezopotámie do Sýrie a Malé Asie šířila asyrská civilizace a v němž se pak v jižnějších oblastech dočasně uplatnilo panství chaldejské. V české literatuře se tak vůbec poprvé objevují nové širší souvislosti i četné faktografické údaje.

Abyste se čtenář snáze orientoval v množství orientálních jmen, je na str. 260—273 podán přehled panovníků Předního východu v 2.—1. tisíciletí př. n. l., tj. v Asýrii, Babylónii, Elamu, Malé Asii, Palestině a Egyptě, ale zdaleka tam nejsou uvedena všechna jména, o jejichž nositelích se mluví v textu knihy i v mnoha jejich poznámkách. Že v té spleti jmen trochu zabloudil i sám autor, ukazují jména Nabukadnezarových nástupců. Na str. 62 je to Awil-Marduk (562—560) a po něm Nergal-šar-usur (560—556), kdežto na str. 270 čteme jména Awel-Marduk (561—560) a Neriglisar

(559—556). Nerglisar figuruje také na str. 71 a ve jmenném rejstříku je na str. 306 vedle něho uveden i Nergal-šar-usur.

V historickém přehledu nechýbí ani nahlédnutí do staroperského období (str. 64—69), v němž se nám jako záblesk z dálky objeví i řecký svět, na str. 69 částečně s nepřesnými údaji. Kdežto rok 330 př. n. l. jako začátek vlády Alexandra Velikého — správně má být 336 — se do knihy dostal zřejmě nedopatřením, je již znění poznámky 29, podle níž se uzavřením tzv. Kalliova míru vzdal Artaxerxes I. západní části Malé Asie až k řece Halys, vážným historickým omylem.

Těžiště Klímovy práce spočívá v analýze asyrské právní tvorby, od zlomkovitě dochovaných právních norem ve staroasyrské kupecké osadě Kaniši (str. 76—80) přes středoasyrské zákony (str. 80—114) k různým předpisům a pravidlům novoasyrským (str. 114—122), a ve filologicky přesném překladu příslušných zákonů i jiných právních aktů (str. 141—187). Obdobně je tomu s dochovaným fragmentem z novobabylónských zákonů. Nejdříve (str. 128—137) je kromě bibliografických údajů podána charakteristika dochování a právní stránky fragmentu a dále pak uveden jeho překlad (str. 188—190). Velmi poučné jsou také ukázky ze smluvní a hospodářské praxe (str. 191—219), obsahující osvovovací zápisy, zásnubní, manželské, kupní a zápuční smlouvy, dlužní úpisy i trestně právní případy. Překlad všech dokladů je pořízen s úzkostlivou snahou o přesné vyjádření formálních i obsahových nuancí originálu, aniž cokoli ztrácí na srozumitelnosti.

Hlavním badatelským výtěžkem Klímovy práce pro poznání starověkého mezopotamského vývoje je kapitola o asyrské a novobabylónské společnosti v právních a hospodářských vztazích (str. 220—254). Povisuje se v ní postavení panovníka (str. 220—227), dvorského personálu a říšského úřednictva (str. 227—235) i úloha, jakou měly v asyrské a novobabylónské říši chrámy a kněžstvo (str. 236—241). Patříčná pozornost je věnována třídílnému uspořádání asyrské a novobabylónské společnosti (str. 242—254). Seznamujeme se zde s různými vrstvami obyvatelstva i s postavením otroků, kteří sice tehdy představovali jen doplňující složku pracovních sil (str. 248), ale legislativa se na ně často zaměřovala.

V závěru (str. 255—259) se J. Klíma zamýšlí nad úrovní dochovaných středoasyrských zákonů a konstatuje, že jejich srovnání s Chammurapího zákoníkem vyznívá v mnoha směrech v jejich neospěch (str. 256). Rovněž fragment novobabylónských zákonů má mnoho nedostatků, zůsobených namnoze tím, že nešlo o celý zákoník, nýbrž jen o výběr z jedné jeho části, který provedl pisář s cílem asi školně didaktickým, podle předlohy patrně rovněž neúplné (str. 257).

Vůbec neudivuje upozornění na stylistickou neobratnost staroasyrských statutů obchodní osady kanišské (tamtéž), které ovšem mají pro českého čtenáře ten půvab, že se o jejich obievení u dnešního Kultepe, sz. od tureckého města Kayseri zasloužil roku 1925 Bedřich Hrozný. J. Klíma tento fakt věcně připomíná (str. 25) a k B. Hroznému se také vděčně hlásí (str. 255). A poněvadž mu připsal již své *Nejstarší zákony lidstva*, věnoval novou knihu památce profesora římského práva O. Sommera, který mu — jak píše (str. 4) — ukázal cestu ke klínopisným právům.

Nová Klímova kniha je po mnoha stránkách poučná, důkladně vybavená chronologickými i metrologickými přehledy (str. 260—277), obsáhlým soupisem literatury (str. 281—294), německým resumé (str. 295—299) a informativně cennými rejstříky (str. 300—331), a obsahuje také 16 stran vhodně vybraných ilustrací, většinou barevných. Jde tedy o dílo, které ve službách historie i dějin práva důstojně reprezentuje naši orientalistiku a které nepochybně získá nemálo čtenářů i mezi četnými zájemci o starověk.

Josef Češka

Gerold Walser, *Hellas und Iran — Studien zu den griechisch-persischen Beziehungen vor Alexander*. Erträge der Forschung, Band 209. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1984. Stran XI + 141.

Dějiny řecko-perských válek patří k nejznámějším úsekům antických dějin. Jejich vědecké zpracování se ovšem podstatně liší od vžitě zjednodušené a silně idealizované představy, opřené o patrioticky zabarvený Hérodotův výklad. Jeho dlouhodobá kri-